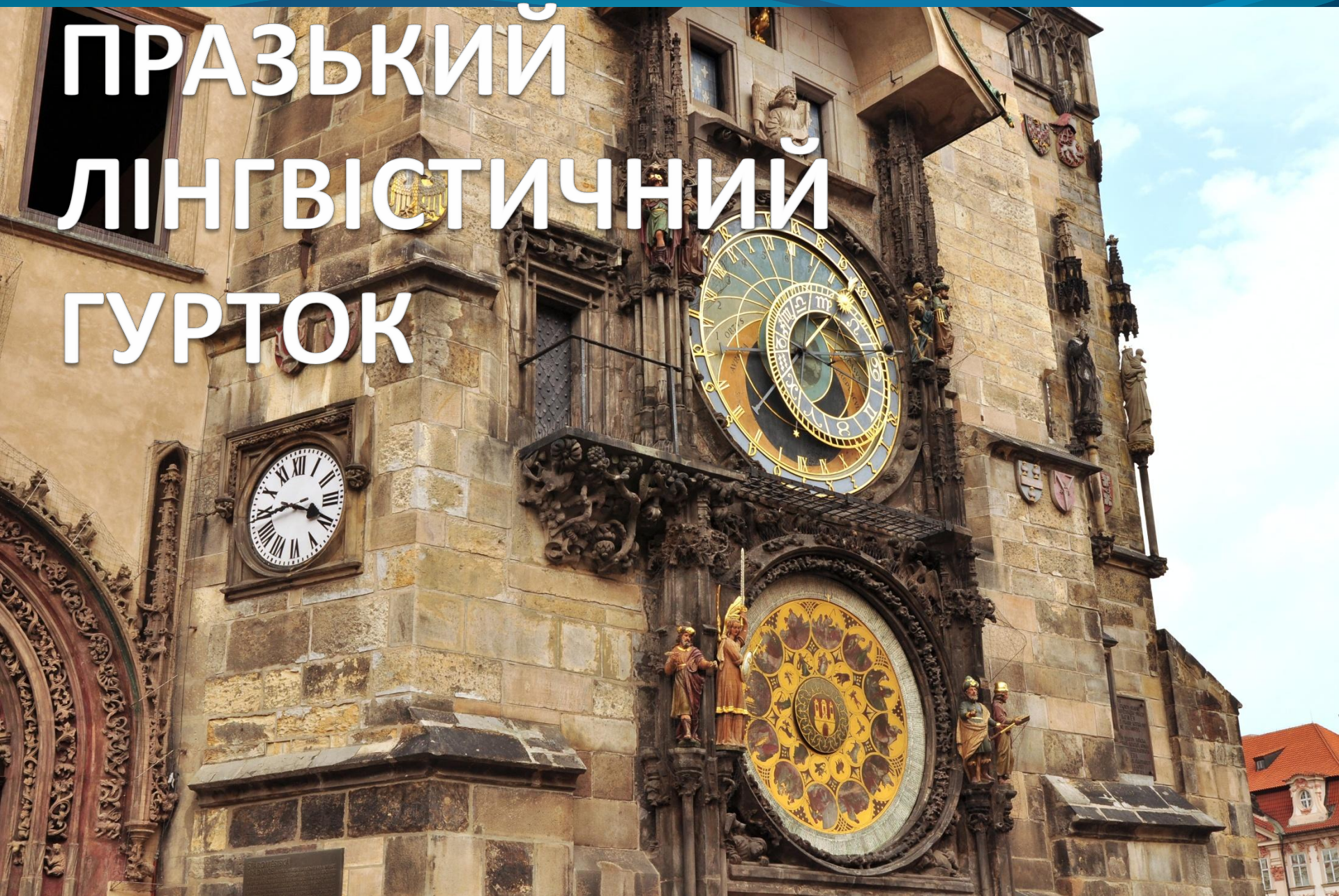

ПРАЗЬКИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ ГУРТОК

- **ВИНИКНЕННЯ ГУРТКА.**
- Виник у 1926 р. за ініціативи чеха-германіста **В.Матезіуса** (1882-1995) та славіста **Р.Якобсона**, який на той час працював у Празі.
- У гуртку об'єдналися дослідники слов'янських та германських мов і літератур, що прагнули здійснити структурний та функційний підхід як у мовознавстві, так і в літературознавстві.
- Спочатку в гуртку – чехи й словаки:
- *Богумил Трнка, Богуслав Гавранек, Ян Мукажовський, Мілош Вейнгарт, Йозеф Вахек, Франтішек Оберпфальцер.*
- Пізніше до них доєдналися: *Йозеф Мирослав Коржинек, Володимир Скалічка, Павло Трост та ін.*

- ПЛГ, опрацювавши основні теоретичні положення празької школи у фонології та граматиці, існувала до поч. 1952 р.
- Випустив 8 номерів своїх «Праці...»
- Із 1935 року почав видавати свій журнал «Slovo o slovesnost» (існує й до сьогодні).
- Надзвичайно живий зв'язок ПЛГ як із західноєвропейськими центрами та вченими, так і з російською (= радянською наукою).
- На його засіданнях виступали, а потім друкували свої праці у його виданнях: *К. Бюлер (Австрія), Л. Блумфілд (США), В. Дорошевський (Польща), Г. Винокур, В. Поливанов, М. Томашевський (СРСР)* та ін.

- Лінгвістична концепція ПЛГ – проти молодограматизму (проти їх анатомічних та генетичних концепцій).
- Упродовж ХІХ ст. лінгвістика розглядала мовні явища практично історично, у низці випадків на 1-й план висувалася навіть палеонтологічна тенденція.
- Представники ПЛГ розвинули далі в наукову концепцію:
- низку положень Фердинанда де Соссюра
- російську лінгвістичну традицію, описану в працях І.Бодуена де Куртене, Л. Щерби, П. Фортунатова, О. Шахматова, О. Пешковського.

- З концепцією Ф.де Соссюра дехто з членів гуртка познайомився ще в 1917 р.
- **Концепція Фердинанда де Соссюра:**
- Розмежування синхронічної й діяхронічної точок зору при вивченні фактів мови.
- **Синхронійна** точка зору пов'язана з утвердженням того, що елементи, які існують у мові в певну епоху, створюють систему, у котрій усе є взаємозадежним і значення кожного елемента якої визначається його зв'язками з іншими елементами і його станом у системі.
- Про необхідність вивчення сучасної мови в синхронному плані вказував В. Матезіус у 1911 році («Про потенційність мовних явищ»).
- Вислови Матезіуса стосовно до артикуляції ⇒ зародження вчення про фонетику.

- **ТЕОРЕТИЧНІ ПОЛОЖЕННЯ ГУРТКА.**
- **Соссюрівські протиставлення:**
- *мова ⇔ мовлення;*
- *діахронія ⇔ синхронія;*
- *внутрішня лінгвістика ⇔ зовнішня історія мови*
- *форма ⇔ зміст.*
-
- ПЛГ усе це переоцінив і розвинув.
- 1. Проблема **мови ⇔ мовлення** стала базою фонологічної теорії М.Трубецького, що різко розділила фонетику і фонологію.
- В. Скалічка також вважав, що об'єктом структурної граматики є мовна система, а описова граматика, виступаючи матеріалом для першої, лише реєструє факти мовлення.
- Різні точки зору стосовно до цього питання свідчать про пізні погляди в самому ПЛГ.

- **2. Діахронія ⇔ синхронія.**
- Соссюр: «Система мови не може розвиватися (сама по собі система мови незмінна)».
- ⇒ ПЛГ: синхронійний та діахронічний аспекти – рівноправні. Але синхронія дуже потрібна.
-
- **3. Внутрішня лінгвістика ⇔ зовнішня історія мови.**
- *Соссюр: «Єдиним та істинним об'єктом мовознавства є мова, що розглядається в собі і для себе».*
- ⇒ ПЛГ: Ця проблема з вищеописаною концепцією Ф.де Соссюра пов'язана лише термінологічно. Празькі структуралісти спираються на соціальну природу мови та значення мовних елементів (це найбільше помітно при вивченні структури літературної мови, яка складалася з низки систем).

- Багато уваги представники ПЛГ приділяли проблемам функційних стилів, культури мови, питанням стилістики.
- ПЛШ, прийнявши положення про звуковий характер мови, наполягала на необхідності розгляду відношень знака до довколишнього середовища, реальності, яку цей знак відображає.
- Підхід до мови як до системи знаків означає, що відношення між звуковою формою і значенням немотивоване.
- Функціонування системи знаків – основна риса мови.
- Поняття мовної функції – одна з найважливіших концепцій ПЛГ.

- У розумінні празьких лінгвістів функції рівнозначні установам.
- Це поняття визначається не в математичному розумінні, як вираження залежності, а як те, що обумовлене системою мови.
- Важливі не тільки відношення в мовних системах (мова – система систем), але й відношення мовних систем та мовних проявів до зовнішньої мовної дійсності.
- Найбільш повне вираження поглядів ПЛГ – у «Тезах», представлених на I з'їзді славістів у 1929 році.
- Загальні положення значною мірою пов'язані з конкретною проблематикою вивчення слов'янських мов.
- Функційна точка зору ПЛГ: «Мова є системою засобів вираження, що служить якійсь певній меті.
- Мова разом із людською діяльністю володіє цільовою спрямованістю.
- Найвизначніша мета мовця – вираження»

● 3. ПРОБЛЕМИ ФОНОЛОГІЇ Й МОРФОНОЛОГІЇ

- Центром ваги лінгвістичного дослідження наприкінці 20-х і в 30-х рр. ХХ ст. для ПЛГ була **фонологія**.

- ***В. Матезіус:***

- *Продуктивність і гнучкість нової точки зору і нових методів перевіряється передусім на звуковому боці мови, і фонологія стає провідною дисципліною в галузі функційної, а також структурної лінгвістики, подібно до того, як історична фонетика стала головним полем і гордістю досліджень молодограматистів.*

- Фонологічний підхід до звуків різко відрізняється від фонетичного, оскільки при ньому звертають увагу на звук не як на фізичне явище, а як на мовне, виділяють у звукові окремі ознаки; і з виділених ознак відділяють ті, які усвідомлюються всіма мовцями, котрі говорять певною мовою, і є фонологічно значущими, від тих, які не є фонологічно значущими й не усвідомлюються мовцями.
- При мовному (фонологічному) підході розглядається не одиничний конкретний звук із його фізичними яостями, а мовний тип як загальний виразник будь-якого звука певного типу.
- Фонема – це абстрактний тип звука.

- Фонологія – розділ мовознавства, який займається аналізом фонем і вивченням закономірностей, що їм підкоряються фонемі взагалі і в конкретних мовах.
- Фонема не може бути зрозумілою поза її зв'язками з фонологічною системою мови.
- Ознаки кожної фонемі завжди витікають із взаємних зв'язків усіх фонем певної мови.
- Фонемі мови не утворюють якоїсь сукупності ізольованих звукових типів із певними ознаками, вони є міцно спаяною системою (структурою), в якій окремі члени визначені не лише фізичними ознаками, але передусім своїми взаємовідношеннями.
- Не існує фонем узагалі, а є певні фонемі, що входять до фонологічної системи тієї чи тієї мови.

- **Уперше чітко протиставив фонетику та фонологію М.Трубецької:**
- *«Фонетика – наука про матеріальний бік людського мовлення.*
- *Фонологія має використовувати ті методи, якими послуговуються при дослідженні граматичної системи мови, бо вона звертає увагу тільки на ті елементи у складі звука, які виконують певну функцію в системі мови.*
- *Фонологія повинна вивчати ті звукові відмінності, які в певній мові пов'язані зі смисловими відмінностями, встановлювати, як співвідносяться між собою розрізнявальні ознаки й за якими правилами вони сполучаються одна з одною при утворенні слів та їх форм»*

- Ідеї структуралізму вперше у своїх працях застосували саме фонетисти ПЛГ:
- 1) головна увага структуралістів – на тих відношеннях, що існують усередині системи (її структури);
- 2) структура – таке сполучення одиниць (елементів), у якому кожен елемент зумовлений усіма іншими.
-
- Структура мови, на думку представників ПЛГ, - це її внутрішня основа, яка прихована від безпосереднього спостереження і встановлюється методом наукового структурного аналізу;

- ⇒ 3) Л. Новак: «Фонеми (= атоми) – це найдрібніші елементи, які не можуть подрібнюватися далі і які виокремлюються завдяки взаємоперетину всіх внутрішніх функцій мови, спроектованих на форму тієї ж мови»;
- ⇒ 4) структурні відношення мови є первинними, а ознаки фонем витікають із них.
- Із цим **не погоджується Е.Пауліні**: фонологічну структуру відривають як абстракцію від її функціювання в мові, тобто від використання мови як засобу спілкування.

- 5) (важливе поняття!) диференційна ознака – це властивість фонологічної одиниці, протиставлена за контрастом властивостям іншої чи інших фонологічних одиниць.
- Фонеми розглядаються як невеликі сукупності диференційних ознак;
-
- 6) М. Трубецької: теорія смислорозрізнення, в основі – поняття опозиції.
- Опозиція – це відношення, що виникає між фонемами на основі подібності й відмінності.

Опозиції звукові

```
graph TD; A[Опозиції звукові] --> B[фонологічні]; A --> C[нефонологічні]
```

фонологічні

можуть диференціювати значення
двох слів мови (рос. [тот] – [тут],
укр. [бiр] – [бур])

нефонологічні

несмислорозрізнювальні
[с^оума] – [сама]

- Кожен член фонетичної опозиції – фонологічна одиниця.
- Найменша фонологічна одиниця – **фонема**.
-
- Один і той же звук може брати участь у фонлогічних та нефонологічних опозиціях.
- ⇒ Акустичні та артикуляційні ознаки фонем:
- істотні (тільки тоді можливі фонлогічні опозиції ⇒ фонема тотожна не конкретному звукові, а сукупності фонологічно істотних ознак цих звуків ⇒ Фонема – сукупність фонологічно істотних ознак, власних певному звуковому утворенню);
- неістотні;
-
- 7) взаємозаміна звуків, яка трапляється в одній і тій же позиції, - варіант фонем (алофон);

- 8) загальні ознаки складають ядро фонем;
-
- 9) корелятивні ознаки фонем – це такі відношення фонем, при яких привативна фонологічна позиція об'єднує одночасно декілька фонем:
 - б - п, б' - п', в - ф, в' - ф', д - т, д' - т'...
 -
- 10) основні опозиції – **бінарні** (двочленні) ⇒
Р. Якобсон:
- 12 пар диференційних ознак для фонем:
 - вокальність – невокальність
 - перервність – неперервність
 - дзвінкість – глухість і т.д.